

ПРОБЛЕМА ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ ТА ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА, ЕТИКИ ТА ЕСТЕТИКИ

THE PROBLEM OF RAISING THE LEVEL OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF THE FUTURE TEACHERS OF ART, MUSIC, ETHICS AND AESTHETICS

У статті визначається проблема професійної компетентності майбутнього вчителя художньої культури та майбутнього вчителя музичного мистецтва, етики та естетики, його інтегральна характеристика особистості майбутнього фахівця, що поєднує рівень необхідних художньо-естетичних, музично-педагогічних знань, умінь, навичок, здібностей, професійно важливих якостей для ефективного виконання професійної діяльності, які за достатньої мотивації забезпечують самореалізацію та самовдосконалення особистості вчителя художньої культури та вчителя музичного мистецтва, етики та естетики в процесі професійної діяльності.

Ключові слова: професійна компетентність, вчитель художньої культури, етика, естетика, вчитель музичного мистецтва, компетенції, професійна діяльність.

В статті затронута проблема професійної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва, етики та естетики, його інтегральна характеристика особистості майбутнього фахівця, що поєднує рівень необхідних художньо-естетичних, музично-педагогічних знань, умінь, навичок, здібностей, професійно важливих якостей для ефективного виконання професійної діяльності, які за достатньої мотивації забезпечують самореалізацію та самовдосконалення особистості вчителя художньої культури та вчителя музичного мистецтва, етики та естетики в процесі професійної діяльності.

своей профессиональной деятельности, с достаточной мотивацией для обеспечения самореализации и самосовершенствования личности преподавателя художественной культуры, и преподавателя музыкального искусства, этики, эстетики в процесс профессиональной деятельности.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, учитель художественной культуры, этика, эстетика, учитель музыкального искусства, компетенции, профессиональная деятельность.

The article defines the problem of professional competence of the future teacher of artistic culture and the future teacher of musical art, ethics and aesthetics, its integral characteristic of the personality of the future specialist, which combines the level of necessary artistic and aesthetic, musical and pedagogical knowledge, skills, abilities, professional qualities for effective performance of professional activity, which, on sufficient motivation, ensure self-actualization and self-improvement of the personality of the teacher of artistic culture and teach For music art, ethics and aesthetics in the process of professional activity.

Key words: professional competence, teacher of art, ethics, aesthetics, teacher of music, competencies, professional activity.

УДК 37.014.623

Ульянова В.С.,

докт. пед. наук, доцент,
професор кафедри
музично-інструментальної
підготовки вчителя
Харківської гуманітарно-педагогічної
академії

Постановка проблеми в загальному вигляді. Проблема підвищення рівня професійної компетентності майбутнього вчителя художньої культури та вчителя музичного мистецтва, етики та естетики, здатного вільно і активно мислити, моделювати навчально-виховний процес, самостійно генерувати, втілювати нові ідеї і технології навчання і виховання є актуальною в сучасних соціально-економічних умовах [5, с. 31]. По-перше, професійно компетентний учитель позитивно впливає на формування творчих дітей у процесі навчально-виховної роботи; по-друге, зможе добитися кращих результатів у своїй професійній діяльності; по-третє, сприяє реалізації власних професійних можливостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблеми компетентностей і компетенцій присвячено роботи вітчизняних (В. Байденко, Г. Єльнікової, Э. Зеєра, І. Зимної, Н. Кузьміної, А. Маркової, Р. Мільруда, Є. Пассова, Ю. Татура, Ю. Фролова, А. Хуторського, В. Шадрікова та ін.) і зарубіжних (Л. Бахмана, Ч. Вельде, Б. Оскарссона, Д. Равена, Д. Хаймса та ін.) учених і дослідників

Мета статті полягає у визначенні, що таке професійно-педагогічна компетентність, її струк-

тура та компоненти. Зазначимо, що однозначного визначення поняття професійної компетентності сьогодні немає. Огляд психолого-педагогічної літератури та інших інформаційних джерел, присвячених цій проблемі, свідчить про те, що можна виділити декілька підходів до визначення поняття «професійна компетентність».

Виклад основного матеріалу. Поняття компетентності тісно пов'язане з поняттям «компетенція». Визначення поняття «компетенція» вміщує два загальних аспекти:

- 1) коло питань;
- 2) знання й досвід у тій або іншій галузі.

До поняття компетентності вміщується, крім загальної сукупності знань, ще й знання можливих наслідків конкретного способу впливу, рівень уміння й досвід практичного використання знань. У самому загальному наближенні компетентність можна розглядати як здатність суб'єкта діяти адекватно, згідно з умовами ситуації, у напрямі одержання значимих, що мають певну цінність, результатів. Термін «компетентність» указує на відповідність реального і необхідного в особистості фахівця, на ступінь привласнення особистістю змісту компетенцій, тобто це якісний показник. При цьому компетентність може характеризувати

оволодіння особистістю не однієї, а декількох компетенцій, зокрема, професійна компетентність може визначатися як оволодіння фахівцем всіма професійними компетенціями.

Підсумовуючи вищезазначене, під компетенцією ми розуміємо сукупність знань, умінь, навичок, способів діяльності. Компетенції – це складні професійно-індивідуальні новоутворення, що на основі інтеграції соціального, професійного та особистого досвіду, набутих знань, сформованих умінь і навичок, особистісних якостей, які зумовлюють готовність та здатність спеціаліста до успішного виконання ним професійної діяльності. Компетентність визначаємо як володіння відповідними компетенціями. За «Новим тлумачним словником української мови» поняття «компетентність» трактується як обізнаність із чим-небудь [4, с. 30].

Подальший аналіз першоджерел дозволив виявити відсутність у педагогіці загальноприйнятої дефініції цього терміна. Так, А. Маркова вважає, що компетентність – це поєднання психічних якостей, психічних станів, що дає змогу діяти самостійно й відповідально, оволодіння людиною навичками і вміннями виконувати трудові функції. Дослідниця наголошує, що поняття «компетентність» конкретної особи вужче, ніж професіоналізм. Людина може бути професійною у своїй галузі, але не бути компетентною у вирішенні професійних питань [2, с. 50]. С. Гончаренко таким чином визначає цю категорію: «Компетентність (від лат. *Competens* – належний, відповідний) – сукупність знань і умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію» [1, с. 49]. Отже, більшість дослідників під терміном «компетентність» розуміють складну інтегровану якість особистості, що зумовлює можливість здійснювати деяку діяльність, причому йдеться саме не про окремі знання чи вміння й навіть не про сукупності окремих процедур діяльності, а про властивість, що дозволяє людині здійснювати діяльність в цілому. Британський психолог Дж. Кондр запропонував таке тлумачення поняття «компетентність»: це специфічна здібність, необхідна для ефективного виконання конкретної дії в конкретній предметній сфері, що охоплює фахові знання, предметні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії [5, с. 71].

Узагальнення вітчизняних і зарубіжних досліджень сутності компетентності привело до такого розуміння цього терміна: компетентність – інтегрована якість особистості, що зумовлює можливість здійснювати деяку діяльність, у цьому разі йдеться не про окремі знання чи вміння, а про властивість, що дозволяє людині здійснювати діяльність в цілому.

Питання професійної компетентності у вітчизняній психолого-педагогічній науці розглядалися такими фахівцями, як В. Безрукова, В. Веснін, В. Горчакова, Г. Єльнікова, І. Зимня, Н. Крилова, А. Леонтьєв, М. Розенова, Д. Чернільовський та ін.

В енциклопедії професійної освіти визначено, що професійна компетентність – це інтегральна характеристика ділових та особистісних якостей спеціаліста, що відображає рівень знань, умінь і досвід, які достатні для досягнення мети даного роду діяльності, а також його моральна позиція [2, с. 38]. Аналіз першоджерел показав, що більшість авторів розглядають професійну компетентність у двох аспектах: як мету професійної підготовки; а також як проміжний результат, що характеризує стан фахівця, який здійснює свою професійну діяльність. Основними рівнями професійної компетентності суб'єкта діяльності є результат навчання, професійна підготовленість, професійний досвід і професіоналізм. Професійна компетентність педагога може розглядатись як своєрідна відповідь на проблемну ситуацію в освіті, що виникла внаслідок протиріччя між необхідністю забезпечити сучасну якість і неможливістю вирішити це завдання традиційним шляхом за рахунок подальшого збільшення обсягу інформації, що підлягає засвоєнню учнями. Зміст професійної компетентності вчителя характеризується процесуальними та результативними показниками та визначається як його здатність і готовність здійснювати особисту професійну діяльність [2, с. 51].

Подальшу дослідницьку роботу було спрямовано на визначенні структури професійної компетентності майбутнього вчителя. Проведений аналіз наукових праць дозволив виявити, що це питання є предметом активного обговорення науковців. Відповідно до поділу змісту освіти на загальну (до якої належать інструментальні (когнітивні, методологічні, технологічні та музичні здатності); міжособистісні (соціальна взаємодія та співпраця); системні (поєднання розуміння, сприйнятливості та знань), що поширюється на всі предмети; міжпредметну (для циклу предметів або освітніх галузей) і предметну (для кожного навчального предмета виділяють надпредметні, загальнопредметні, спеціально предметні компетентності.

Надпредметні компетентності визначаються як здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культуродоцільні види діяльності, ефективно розв'язуючи відповідні проблеми. Одночасно з означеним терміном як зарубіжні, так і українські науковці також застосовують поняття «ключові компетентності». Ключова компетентність, на думку українських педагогів, є суб'єктивною категорією, що фіксує суспільно визнаний комплекс певного рівня знань, умінь, навичок, ставлень, які можна застосову-

вати в широкій сфері діяльності людини. Кожна з таких компетентностей передбачає засвоєння студентом не окремих непов'язаних один з одним елементів знань, умінь, а оволодіння комплексною процедурою, у якій для кожного визначеного напрямку її набуття є відповідна сукупність освітніх компонентів, що мають особистісно-діяльнісний характер [4, с. 81]. Загальнопредметні компетентності належать до певного кола навчальних предметів та освітніх галузей. Спеціальнопредметні компетентності – частини стосовно двох попередніх рівнів компетентності, що мають конкретний опис і можливість формування в межах навчальних предметів.

Таким чином, ключові освітні компетентності конкретизуються кожного разу на рівні освітніх галузей і навчальних предметів для кожного ступеня навчання, а спеціальнопредметні – упродовж вивчення того чи іншого предмета на всіх курсах навчального закладу [4, с. 24].

Професійна компетентність учителя художньої культури та учителя музичного мистецтва етики та естетики має свою специфіку визначається метою і змістом художньо-освітньої діяльності в школі і є якістю реалізації на практиці результату формування в суб'єктів навчання фахових художньо-естетичних компетенцій, визначення яких є важливою методологічною позицією для аналізу цього феномена і керування процесом його формування.

Визначення фахових компетенцій та структури ґрунтується на виділенні основних видів діяльності на уроках предметів художньо-естетичного циклу. Аналіз педагогічної літератури показав, що низка авторів виділяє такі основні види художньо-естетичної діяльності: художньо-теоретичну, художньо-історичну; діяльність композитора, виконавця, слухача; музичне сприймання, хоролий спів, виконання музично-ритмічних рухів, засвоєння необхідних художніх понять і термінів, елементарне музикування, інсценування пісень, ритмічну й пластичну імпровізацію тощо.

Аналіз видів фахової діяльності, а також розгляд галузевих стандартів щодо підготовки вчителя художньої культури, вчителя музичного мистецтва етики та естетики дозволяють виокремити найактуальніші базові різновиди діяльності: сприймання художньо-естетичних елементів; виконання музики; створення власних художньо-естетичних проєктів; оцінювання художньо-естетичних явищ. Вони мають стати основою для розробки моделі фахових компетенцій майбутніх учителів художньої культури та учителів музичного мистецтва, етики та естетики.

Чотирьом базовим видам фахової діяльності відповідають чотири види компетенцій:

– когнітивно-перцептивні (накопичення фахових знань – музично-теоретичних, технологічних,

методичних), які є теоретичною і методичною основою ефективної діяльності вчителя музики;

– практично-виконавські (сукупність музично-естетичного досвіду, музично-виконавських умінь: вокально-мовленнєвих, ритмічно-рухових, інструментальних), що зумовлюють практичну реалізацію технологічного арсеналу в процесі навчання;

– творчі (інтерпретаційні, імпровізаційні, проєктувальні вміння, творча самостійність);

– ціннісно-орієнтаційні (формування нормативно-регулятивних механізмів оцінної діяльності – ціннісних орієнтацій, смаків, ідеалів, мотивів).

Тому за основу нами були узяті професійно важливі якості особистості вчителя і адаптовані до особливостей професійної діяльності вчителя художньої культури та вчителя музичного мистецтва, етики та естетики. Із цією метою був проведений порівняльний аналіз педагогічної діяльності вчителя і вчителя художньої культури, результати якого дозволили виявити такі особливості професійної діяльності вчителя художньої культури, як проведення музичної, музично-освітньої, музично-виховної, організаційної, комунікативної діяльності; уміння здійснювати аналіз, контроль музичної діяльності; здійснювати самоосвітню діяльність як музикант-виконавець. Розглянувши в аспекті цих особливостей професійно важливі якості особистості вчителя, виділили і структурували провідні якості особистості вчителя художньої культури, що визначають ефективність його професійної діяльності. Таким чином, професійні якості вчителя художньої культури та вчителя музичного мистецтва, етики та естетики є такими: музикальність, любов до дітей, емпатія, артистизм, художньо-педагогічна інтуїція, професійне та художнє мислення, самосвідомість, здатність до самовиховання до самовдосконалення, особистісна професійна позиція, толерантність, володіння технікою педагогічного спілкування; гнучкість, креативність. Аналіз наукової літератури показав, що поняття «професійна компетентність вчителя художньої культури» не знайшло достатнього вивчення у наукових дослідженнях. Професійна компетентність вчителя художньої культури та вчителя музичного мистецтва, етики та естетики не має вузькопрофесійних меж, оскільки від нього вимагається осмислення розмаїття естетичних, музичних, культурологічних, психолого-педагогічних проблем.

Вищевикладені наукові позиції розкривають різні аспекти поняття «професійна компетентність вчителя» і можуть бути враховані для розгляду поняття «професійна компетентність вчителя художньої культури та вчителя музичного мистецтва, етики та естетики». Для визначення цього поняття необхідно, на нашу думку, враховувати те, що майбутній учитель художньої культури та вчитель музичного мистецтва, етики та естетики мусить мати глибокі та ґрунтовні знання з історії

та теорії музики; методики музичного виховання, педагогіки, психології та естетики; основ вокалу, диригування, методики роботи з хором, основ хореографії. Обов'язковими є сформовані вміння щодо використання спеціальних музичних знань, володіння музичним інструментом, співочим голо- сом, хором, інструментальним та вокальним дитя- чим колективом, методикою музично-естетичної роботи з дітьми, зокрема в процесі позакласних заходів у школі. Учителів мають бути притаманні такі особистісні якості, як музичний смак, висока загальна культура, здатність до самоосвіти, любов до дітей, гуманізм, толерантність, мораль, любов до народної музичної культури.

Таким чином, аналіз наукової літератури [2; 3; 6; 5; 4] дає нам підстави для уточнення сутності професійної компетентності учителя художньої культури та вчителя музичного мистецтва, етики та естетики, яка, на відміну від інших, передбачає сформованість художньо-естетичної компетентності. До професійної компетентності майбутнього вчителя художньої культури та вчителя музичного мистецтва, етики та естетики входять такі склад- ники, як музичний смак, музичні здібності, володіння методикою музично-естетичної роботи з дітьми, володіння навичками гри на музичних інструментах, наявності співочого голосу, умінь керувати хоро- вим та вокальним дитячим колективами. Аналізу- ючи підходи різних учених до дослідження поняття «професійна компетентність» і зважаючи на специ- фіку музичної діяльності як науки і як навчального предмета, в структурі професійної компетентності майбутнього вчителя художньої культури та майбут- нього вчителя музичного мистецтва, етики та есте- тики можливо визначити такі компоненти, кожному з яких відповідають певні компетентності: навчально- пізнавальні (загальнопрофесійні, загальнопедаго- гічні та загальнопсихологічні компетентності, моти- ваційна та комунікативна компетентності); фахові (музично-практичні компетентності, загальні та спеціальні здібності, професійно важливі якості), професійно-особистісний (художньо-естетична компетентність, педагогічна майстерність, особис- тісні якості, що необхідні для викладання предметів художньо-естетичного циклу).

Висновки. З наведеного вище можна зробити такі висновки, що під професійною компетент- ністю майбутнього вчителя художньої культури та майбутнього вчителя музичного мистецтва, етики та естетики ми розуміємо інтегральну характе- ристику особистості майбутнього фахівця, що поєднує рівень необхідних художньо-естетич- них, музично-педагогічних знань, умінь, навичок, здібностей, професійно важливих якостей для ефективного виконання професійної діяльності, які за достатньої мотивації забезпечують само- реалізацію та самовдосконалення особистості вчителя художньої культури та вчителя музичного мистецтва, етики та естетики в процесі профе- сійної діяльності. Це визначення дає можливість визначити в структурі професійної компетентності майбутнього вчителя художньої культури та май- бутнього вчителя музичного мистецтва, етики та естетики такі компоненти: навчально-пізнаваль- ний (загальнопрофесійні, загальнопедагогічні та загальнопсихологічні компетентності, мотива- ційна та комунікативна компетентності); фаховий (музично-практичні компетентності, загальні та спеціальні здібності, професійно важливі якості), професійно-особистісний (художньо-естетична компетентність, педагогічна майстерність, особис- тісні якості, що необхідні для викладання предме- тів художньо-естетичного циклу).

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Адольф В.А. Формирование профессиональ- ной компетентности будущего учителя. *Педагогика*. 1998. № 1. С. 72–75.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
3. Єльнікова Г.В. Управлінська компетентність. Київ: Ред. загальнопед. газ., 2005. 128 с.
4. Маркова А.К. Психологические критерии и ступени профессионализма учителя. *Педагогика*. 1995. № 6. С. 55–63.
5. Тализін М. Проблеми якості освіти. Київ: Наукова думка, 2006. 112 с.
6. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования. *Народное образование*. 2003. № 2. С. 58–64.